

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Marcus Petersson

Hur vägledande är egentligen ”Dödsorsaken”?

En kompletterande beskrivning av domskälen i
Högsta domstolens dom den 16 januari 2024 i
mål B 3014-23

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: VT24

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING.....	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och perspektiv	6
1.5 Material och forskningsläget.....	7
1.6 Disposition	8
2 TEORETISK BAKGRUND	10
2.1 Högsta domstolens dom den 16 januari 2024, i mål B 3014-23, ”Dödsorsaken”	10
2.1.1 Händelseförloppet	10
2.1.2 Prövningen i HD	10
2.2 Orsakssamband i doktrin	11
2.2.1 Kriminalrättens grunder	11
2.2.2 Jareborg – straffrättens gärningslära	13
2.2.3 Strahl – allmän straffrätt i vad brotten angår.....	14
2.3 Gärningsculpa	16
2.4 Beviskravet i brottmål	16
2.4.1 Praxis.....	16
2.4.2 Doktrin	17
3 DISKUSSION	20
3.1 Utveckling av domskälen i mål B 3014-23 ”Dödsorsaken”	20
3.1.1 Bidragande orsak.....	20
3.1.2 Enda orsak eller huvudorsak	21
3.1.3 Beaktansvärt slag	22
3.1.4 Tillämpning i typsituationer	24

3.2	Domens konsekvenser för utredningen	26
3.2.1	Åklagarens dilemma	26
3.2.2	Utredningens robusthet	26
3.2.3	Utredningens fullständighet	27
3.2.4	Diesens bevisprövningsmodell.....	28
4	SLUTSATS	30
	KÄLLFÖRTECKNING	31

Summary

The assessment on whether there is a causal link between the perpetrators actions and an effect is a question that mostly discussed in judicial literature. Recently, The Supreme Court delivered a judgment with the case number B 3014-23 on January 16, 2024, regarding this matter. It was named “The Cause of Death”. In the judgement, the Supreme Court clarifies how to handle competing and cooperative causes of a person’s death. Firstly, the defendant’s action must be a contributing cause to the effect. Secondly, the action must be of significant kind.

Judicial researchers Strahl and Jareborg and their respective theories are used as a complement to the requirements given in the judgment. A hypothetical test can be used to determine how meaningful a cause appears to be. The defendant can still be held responsible despite there being multiple causes to the death. This is because of cumulation of the causes. However, the premise is always what happened in the concrete case. The action must also be of significant kind, or in other words, relevant. Some guidance can be taken from the theory of culpability of the deed. Therefore, actions which are too remote in relation to the outcome are excluded.

The evidentiary requirement in criminal cases, beyond reasonable doubt, consists of a requirement for sufficient investigation by the prosecutor. This can either be interpreted as a completeness or robustness requirement. Depending on how the requirement is understood, “The Cause of Death” can have different consequences on how the prosecutor does conduct the investigation. The amount of investigation needed in relation to “contributing cause” and “significant kind” is lower regarding robustness in contrast to its’ completeness.

In conclusion, the Supreme Court’s judgment is short and relatively unclear about how the specifically stated requirements should be understood and applied in criminal law. However, the judgment and understanding of causal links becomes clearer when combined with relevant judicial literature. The prosecutor general requested a model on how the assessment should be made, though that was not delivered.

Sammanfattning

Bedömningen av om det föreligger orsakssamband mellan gärningsmannens handlande och en följd är en fråga som mestadels har diskuterats i juridisk doktrin. Den 16 januari 2024 avkunnade HD dom i mål B 3014-23 och namngav den ”Dödsorsaken”. I domen diskuteras vilka krav som ställs på orsakerekvisitet för att kunna avgöra om en person har orsakat ett dödsfall. HD konstaterar att det vid konkurrerande och samverkande skadeorsaker är tillräckligt att den tilltalades gärning är en bidragande orsak till följden och att den är av beaktansvärt slag.

I denna utredande text studeras dessa krav i detalj och kompletteras med Strahls och Jareborgs teorier kring orsakssamband. Ett hypotetiskt prov kan användas för att urskilja hur väsentlig en orsak är. Den tilltalade kan fortfarande vara ansvarig för ett dödsfall trots att det föreligger flera orsaker till följden eftersom orsakerna kumuleras. Utgångspunkten är alltid i vad som faktiskt har hänt. Gärningsmannens handlande ska vara av beaktansvärt slag, det vill säga relevant. Viss vägledning kan tas från teorin om gärningsculpa för att utesluta alltför avlägsna åtgärder i relation till följden.

Beviskravet i brottmål, ställt utom rimligt tvivel, innehåller ett krav på tillräcklig utredning. Å ena sidan kan det förstås som ett krav på fullständighet, å andra sidan som ett robusthetskrav. Slutligen kan dessa även kombineras. Beroende på vilken tolkning som görs får de framförda kraven i ”Dödsorsaken” olika stor betydelse och olika konsekvenser för hur åklagaren kan bedriva förundersökningen. Mängden behövlig utredning kring bidragande orsak och beaktansvärt slag är lägre i relation till utredningens robusthet i jämförelse med dess fullständighet.

Slutsatsen som kan dras är att HD:s dom är kort och någorlunda otydlig kring hur rättens framförda krav ska förstås och tillämpas. Efter komplettering med hjälp av doktrinen är det tydligare hur HD menar att orsakssambandet ska förstås i praktiken. Även om riksåklagarens begäran om en ren bedömningsmodell inte uppfylldes är det tydligare hur orsakerekvisitet ska förstås.

Förkortningar

”Dödsorsaken”	Högsta domstolens dom i målnummer B 3014-23 från den 16 januari 2024
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Orsakssamband i straffrätten har inte nämnvärt kommenterats i vare sig lagtext, förarbeten eller praxis, istället har diskussionen som funnits tagit sig i uttryck i juridisk doktrin. Det är någorlunda enkelt att formulera orsaksrekvisitet när det handlar om huruvida det finns en orsak till en följd men har däremot inte varit helt tydligt när det finns flera möjliga orsaker som självständigt eller i samverkan har orsakat följden. Det talas då om konkurrens mellan orsaker.¹

Underrätterna har inte tillämpat en entydig modell utan orsakssambandet har hanterats som en ren bevisfråga. I ett överklagande av en hovrättsdom ställde riksåklagaren frågan till HD vad som krävs för att någon ska anses ha orsakat en persons död. Fallet rörde flera möjliga dödsorsaker.² Prövningstillstånd beviljades av HD och den 16 januari 2024 i mål B 3014-23 meddelades domen om hur orsaksrekvisitet ska förstås. Målet har namngetts ”Dödsorsaken” och denna benämning kommer användas i det följande.

Tidigare har HD tagit ställning till kraven på orsakssamband i skadeståndsrätten och gett vägledning för underrätterna.³ Orsakssamband i straffrätten har diskuterats indirekt i praxis men det är först nu ett avgörande från HD är specifikt för och direkt tillämbart i straffrätten.⁴ ”Dödsorsaken” aspirerar också på att vara ett avgörande som ska få betydelse för framtida fall, likt det skadeståndsrättsliga prejudikatet.

Frågan uppstår om denna dom med fåordiga formuleringar kan användas för att förklara komplexa sammanhang där flera möjliga orsaker finns. Är ”Dödsorsaken” så vägledande som HD vill ge sken av eller krävs komplettering av domskälens bristande nyans?

---

¹ Jfr. Asp, m.fl. (2013) s. 80.

² Riksåklagarens överklagande (2023-04-26).

³ NJA 2012 s. 597.

⁴ NJA 2020 s. 397 ”RC24” och NJA 2021 s. 1197 ”En amerikansk bulldogg”.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att komplettera domskälens bristande nyans i ”Dödsorsaken” och hur kraven kan tänkas praktiskt tillämpas i brottmål där följden är ett dödsfall. Vidare är syftet att analysera konsekvenserna av orsaksrekvisitet enligt ”Dödsorsaken” på åklagarens utredning och därmed om det är enklare att uppfylla beviskravet i brottmål ”ställt utom rimligt tvivel”. Syftet ska uppnås genom besvarandet av frågeställningarna nedan.

- Hur bör HD:s särskilt framförda krav på orsakssamband i ”Dödsorsaken” förstås mot bakgrund av doktrin?
- Hur kan appliceringen av kraven på orsakssamband göras i straffrättsliga typfall?
- Vilken påverkan har det kompletterade orsaksrekvisitetet på åklagarens utredning av ett dödsfall?

1.3 Avgränsningar

Till stor del fokuserar uppsatsen på beskrivningen av HD:s uttalanden kring kraven på orsakssamband i fallet ”Dödsorsaken”. Utredningen har inte till syfte att utreda andra uttalanden som domstolen gör kring sakkunnigbevisning och vad som betraktas som särskilt hänsynslöst i samband med mord. Diskussionen är inte av filosofisk karaktär utan utgår från straffrättsliga teorier.

En ytterligare intressant aspekt att ta upp är hur beviskravets andra del, tillräckligt stöd för gärningsbeskrivningen, påverkas av ”Dödsorsaken”. Vidare hade även diskussion om uppsåt eller oaktsamhet kunnat inkluderas samt hur orsaksbedömningen ska göras i relation till andra brott utöver vållande till annans död, dråp och mord. Trots att gärningsculpaprövningen redogörs för och analyseras, exkluderas det inledande steget kring huruvida den tilltalades agerande utgör ett otillåtet risktagande. Vad som utgör möjliga orsaker är redan fastslaget och föreliggande text fokuserar på orsakssambandet, inte hur

bedömningen av om något är en orsak ska göras. Inte heller medgärningsmannaskap diskuteras. Anledningen till att dessa aspekter har utelämnats beror på att det inte har funnits förutsättningar såsom tid och utrymme för att tillräckligt kunna diskutera detta.

1.4 Metod och perspektiv

För att uppnå syftet med uppsatsen användes en rättsdogmatisk metod. Rättsdogmatiken kännetecknas av att en konkret problemställning formuleras⁵ och att det i vetenskapligt syfte görs en analys av rättssystemet.⁶ Eftersom rättsdogmatiken svarar på frågor om gällande rätt, och syftet med uppsatsen var att fastställa nuvarande gällande rätt kring orsakssamband och beviskravet i straffrätten, lämpade sig metoden väl. Metoden baseras på de svenska rättskällorna lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.⁷

HD:s konstateranden i praxis var vaga, varför en rättdogmatisk metod användes i analysen för att systematisera innehållet i domen med doktrinen på området för att mer utförligt beskriva rättsläget.⁸ Rättskällornas betydelse varierar för olika frågor inom rättsområdena.⁹ För kunskap om orsakssamband, brottsbegreppet och beviskravet i straffrätten hade praxis och doktrinen större betydelse.

Praxis är överordnat doktrin men båda anses vara rättskällor även om värdet av doktrin kan vara omtvistat.¹⁰ Relevant doktrin hittades i HD:s direkta hänvisningar i domskälen samt genom identifierandet av framstående litteratur av författare med auktoritet och inflytande. Doktrinen var väsentlig för att uppnå syftet eftersom praxis endast förmedlade generella utgångspunkter vilka ensamma var otillräckliga för att besvara frågeställningarna och därigenom uppnå syftet. När en överordnad rättskälla inte kunde beskriva gällande rätt fullt ut, söktes svaren i underordnad rättskälla.

---

⁵ Kleineman (2018) s. 23 f.

⁶ Jfr. Jareborg (2004) s. 9 & Kleineman (2018) s. 25.

⁷ Kleineman (2018) s. 21.

⁸ Jfr. Sandgren (2021) s. 52.

⁹ Jfr. Kleineman (2018) s. 22.

¹⁰ Se Kleineman (2018) s. 28 f.

All juridisk litteratur som användes var övertygande eftersom doktrinen styrka befann sig i hur den förklarade och argumenterade kring orsakssamband och beviskravet.¹¹ Den analytiska delen var en de lege lata-argumentation i den bemärkelsen att diskussionen förklarade hur rättsläget såg ut som ett resultat av ”Dödsorsaken” i kombination med doktrinen samt varför HD resonerade som den gjorde.¹²

Vidare förklarades även de konsekvenser prejudikatet skulle få dels för tillämpningen av orsaksrekvisitet i straffrättsliga typfall, dels för åklagarens utredning i brottmål. Detta var fortfarande rättsdogmatisk metod eftersom det visade hur det klargjorda rättsläget såg ut i praktiken till följd av prejudikatet.

Utöver uppsatsens deskriptiva karaktär, tillämpades även ett kritiskt perspektiv för att visa bristerna i ”Dödsorsaken” och kravet på tillräcklig utredning. HD avsåg att klargöra och tydligare förklara rättsläget kring orsaksrekvisitet i straffrätten. Emellertid gav domen samtidigt utrymme för kritiska konstateranden kring HD:s formuleringar och deras otillräcklighet. Det kritiska perspektivet riktade sig mot orsaksrekvisitets vaghet, inte mot att HD dömt ”fel” samt mot behovet av att HD klargör hur kravet på tillräcklig utredning ska uppnås. Sammanfattningsvis påvisade den kritiskt inriktade rättsdogmatiken rättsläget enligt praxis och doktrin och gav möjlighet att kritisera vad som framkommit som bristande samt identifiera behovet av ytterligare vägledning från andra rättskällor.¹³

1.5 Material och forskningsläget

Till följd av den rättsdogmatiska metoden baserades materialet på rättskällorna. Det fanns endast en huvudsaklig källa gällande orsakssamband vilket var ”Dödsorsaken” som var ett vägledande prejudikat på området. Gällande beviskravet fanns flera vägledande prejudikat vilka sammanfattade de viktigaste delarna kring kraven på åklagarens utredning. Övriga källor i form av

---

¹¹ Kleineman (2018) s. 28 f.

¹² Kleineman (2018) s. 36.

¹³ Kleineman (2018) s. 36.

lagtext och förarbeten aktualiserades inte eftersom de antingen inte kunde användas för besvarandet av frågeställningarna eller inte existerade.

Praxis har i sin tur gett utlopp för litteratur kring respektive kärnfråga. Litteraturen användes i syfte att beskriva vilken forskning som bedrevs på området samt innehållet i doktrinen som rättskälla. Den använda juridiska litteraturen var bearbetningar av rättsliga dokument, i synnerhet praxis. Därutöver bestod innehållet av tillämpningar av filosofiska modeller och utvecklingar av egna teorier eller begrepp kring orsakssamband och beviskravet. Doktrinen ställning som rättskälla beaktades. Därför tillämpades mestadels böckerna *Allmän straffrätt i vad brotten angår* av Strahl, *Straffrättens gärningslära* av Jareborg och *Kriminalrättens grunder* av Asp med flera. Böckerna refererades i ”Dödsorsaken”. Övrig litteratur valdes med anledning av dess tillämpningsfrekvens och författarnas auktoritet inom bevisvärdering. Doktrinen var även skriven i forsknings- och utbildningssyfte.

Forskare som Strahl och Jareborg har haft stort inflytande i den svenska straffrättsliga doktrinen och deras teorier var därför centrala för att förstå orsakssamband och gärningsculpa. Teorierna skiljde sig en aning från varandra varför intresset att undersöka dem ökade. Dahlman och Diesen är också auktoriteter, i synnerhet kring bevisvärdering i brottmål. Med anledning av att författarna har stor betydelse för juridiken behöver de inga närmare presentationer.

Sannolikt kommer ny forskning att tillkomma efter domen, eventuellt genom studier av hur orsaksrekvisitet praktiskt tillämpas, kritik alternativt beskrivningar av det rådande rättsläget. Tidigare forskning som motsäger HD:s dom förlorade en del av sitt värde.

1.6 Disposition

Uppsatsens andra del är den teoretiska bakgrunden där omständigheterna och domskälen i ”Dödsorsaken” beskrivs. Därefter följer HD:s uttalanden kring kraven på orsakssamband. Den teoretiska bakgrunden innehåller också redogörelser av vad beviskravet ställt utom rimligt tvivel betyder enligt dels

praxis, dels doktrin. Vidare görs en beskrivning av hur *Kriminalrättens grunder*, Jareborg och Strahl har diskuterat orsakssamband. Det är denna litteratur som HD hänvisar till. Avslutningsvis beskrivs teorin om gärningsculpa och vad det innebär att ett otillåtet risktagande är relevant.

Diskussionen består av en resonerande text där straffrättsliga teorier appliceras på fallet för att ge en tydligare beskrivning av vad HD menar med termer som ”beaktansvärt slag” och ”bidragande orsak”. Därutöver diskuteras fallet i relation till beviskravet i brottmål och specifikt kraven på åklagarens utredning.

2 Teoretisk bakgrund

2.1 Högsta domstolens dom den 16 januari 2024, i mål B 3014-23, ”Dödsorsaken”

2.1.1 Händelseförloppet

Rättsfallet handlar om JB och ME som var samboende. ME påstås ha genom våld berövat livet på JB efter en kväll då de varit ute och besökt ett par restauranger. De drack alkohol och kom hem vid olika tillfällen. ME minns inte vad som hänt i bostaden till följd av alkoholkonsumtionen utan märkte endast när han vaknade dagen efter att JB låg död i sängen. Enligt åklagaren har våldet orsakat flera allvarliga skador där traumatiska skador på hjärnan var de allvarligaste. Tingsrätten dömde ME för mord till livstids fängelse. Hovrätten friade ME från mord och dömde i stället för synnerligen grov misshandel till följd av att det rådde tvivel kring dödsorsaken. Hovrätten menade att det inte kunde uteslutas att JB avlidit till följd av läkemedelsförgiftning. Det var alltså inte ställt bortom rimligt tvivel att ME orsakat döden.¹⁴ Riksåklagaren överklagade till HD.

2.1.2 Prövningen i HD

Målet i HD hade som utgångspunkt att avgöra huruvida det våld som ME utövade och de skador som följde på JB de facto orsakade döden.¹⁵ I fallet handlar det om att den tilltalades handlingar är en del av flera möjliga orsaker till att dödsfallet har inträffat. Situationen hanteras av HD genom att konstatera att den tilltalades handlande ska ha varit en bidragande orsak till följden. Det är inte nödvändigt att det är den enda orsaken eller huvudorsaken.¹⁶ Därför måste det vara ställt utom rimligt tvivel att handlandet har bidragit till

---

¹⁴ B 3014-23 p. 1–7.

¹⁵ B 3014-23 p. 9.

¹⁶ B 3014-23 p. 15.

följden. Om något annat är enda orsaken till följden utgör den tilltalades gärning ingen bidragande orsak.¹⁷ I övrigt ställs krav på att gärningen ska vara av beaktansvärt slag. Det betyder att alltför avlägsna åtgärder i relation till följden utesluts. Även uppsåt och oaktsamhet avgränsar ansvaret.¹⁸

HD resonerade på följande sätt. Fluoxetin är enligt rättstoxikologiska yttranden förenat med relativt låg risk för allvarliga följder. Rättsläkaren konstaterade att det inte är möjligt att utesluta att fluoxetinet orsakat JB:s död¹⁹, varför hovrätten friade. Trots detta menade HD att det framstod som helt osannolikt att läkemedelsförgiftning hade orsakat döden. Genom tillämpning av de vägledande kraven på orsakssamband ovan drar HD slutsatsen att de traumatiska hjärnskadorna som ME orsakat åtminstone har varit en bidragande orsak till att JB avled.²⁰ Gärningen var av beaktansvärt slag.

Slutsatsen blev att det var ställt utom rimligt tvivel att det förelåg orsakssamband mellan dödsfallet och den tilltalades gärning.²¹ Enligt HD hade ME likgiltighetsuppsåt att beröva JB livet eftersom han hade insikt om risken för dödsfallet men var likgiltig inför den.²²

2.2 Orsakssamband i doktrin

2.2.1 Kriminalrättens grunder

Det är inte alltid helt enkelt att urskilja ett tydligt orsakssamband. Domstolen har som uppgift att avgöra om åklagaren har styrkt att en gärning har orsakat följden och då tillämpas det straffrättsliga beviskravet. Orsaksbedömningen i straffrätten utgörs av common sense-baserade resonemang.²³

---

¹⁷ B 3014-23 p. 16.

¹⁸ B 3014-23 p. 17.

¹⁹ B 3014-23 p. 21-22.

²⁰ B 3014-23 p. 23.

²¹ B 3014-23 p. 23.

²² B 3014-23 p. 26.

²³ Asp, m.fl. (2013) s. 78 f.

Med anledning av straffrättens omfattande kausalitetsbegrepp föreligger situationer där det finns flera möjliga orsaker till en följd. Det kallas för konkurrens mellan skadeorsaker. Typsituationerna som lyfts fram i straffrätten vid tal om orsakssamband redogörs för nedan. Följande exempel beskrivs från A:s perspektiv.

- A utför gärning och faktor B inträder. A och B är var för sig tillräckliga för att orsaka följd. Kausalitet mellan A:s handling och följd föreligger därmed.
- A utför gärning och faktor B inträder. A och B var för sig är otillräckliga för följd. Kausalitet mellan A:s handling och följd föreligger trots att A:s gärning är beroende av faktor B.
- A utför en gärning som i ett senare skede kommer orsaka följd. Faktor B inträder och orsakar följd i stället för A:s handlande. Följden hade dock inträtt oberoende av B men senare. Kausalitet föreligger om relevanskravet är uppfyllt.
  - A:s handlande är kausalt i relation till följd om relevanskravet är uppfyllt. Exempel är då A skjuter någon som färdas med ambulans men avlider till följd av kollision med B.
  - A:s handlande är inte kausalt i förhållande till den faktiska följd eftersom inget orsakssammanhang föreligger. Exempel är då A förgiftar någon men innan giftet hinner börja verka, skjuts personen av B. Däremot kan försöksansvar aktualiseras.
- A utför en gärning som leder till följd men orsaken hade inträffat även utan A:s handlande. A anses fortfarande ha orsakat följd.

- A agerar på ett sätt som endast under vissa förutsättningar leder till följderna. A anses ha orsakat följderna trots förutsättningarnas nödvändighet.²⁴

2.2.2 Jareborg – straffrättens gärningslära

Jareborg har kommenterat betingelseteorin vilken konstaterar att ett orsakssammanhang finns om gärningen utgör en nödvändig betingelse för följdens inträffande. Följden uppstår oberoende av A:s gärning. Teorin förespråkar ett hypotetiskt prov vid bedömningen av om något är en orsak. Jareborg ser det som en svaghet med anledning av att egendomliga resultat riskerar att inträffa. Det presenteras ett exempel som handlar om orsaker vilka verkar både självständigt och samtidigt. En person frias enligt betingelseteorin från mord trots att han har skjutit B i huvudet eftersom C samtidigt skjuter B i hjärtat. Ingen av handlingarna är en nödvändig betingelse för följderna.²⁵

Jareborg menar å sin sida att båda personerna kan hållas ansvariga eftersom bedömningen bör avse vad som har hänt i verkligheten och inte i ett hypotetiskt händelseförlopp. Genom att plocka bort gärningen konstrueras ett annat händelseförlopp än det som faktiskt föreligger. För att avgöra om det är en betingelse krävs utredning om vad som faktiskt har hänt. Om det är två personer som samtidigt har orsakat en följd, finns det inget hinder mot att båda personerna hålls ansvariga eftersom det sker en kumulation av faktorerna. Det går inte att säga att något är en nödvändig betingelse utan att först avgöra om det är en betingelse och om den är kausal. Det betyder att det är lämpligare att göra en undersökning om gärningen var en tillräcklig betingelse mot bakgrund av ett givet händelseförlopp för att följderna skulle inträffa. Jareborg sätter ett likhetstecken mellan betingelse och orsak.²⁶

Eftersom betingelseteorin ofta diskuteras i samband med ekvivalensteorin tar Jareborg också upp denna. Alla orsaker (betingelser) anses vara likvärdiga. Det är inte endast huvudorsaker som ska räknas som betingelser. Jareborg

---

²⁴ Asp, m.fl. (2013) s. 80.

²⁵ Jareborg (1995) s. 95 f.

²⁶ Jareborg (1995) s. 96 f.

utesluter inte att hypotetiska proven kan vara ”relevanta för den straffrättsliga bedömningen av en klarlagd orsakskedja”.²⁷ Först när något konstaterats vara en orsak, kan dess betydelse genom ett hypotetiskt test bedömas.²⁸

2.2.3 Strahl – allmän straffrätt i vad brotten angår

För att avgöra om en handling uppfyller orsaksrequisitet menar Strahl att det först krävs en bedömning av den konkreta effekten av gärningsmannens orsakande. Därefter görs en bedömning av om orsakandet är tillräckligt betydelsefullt.²⁹

Strahl förespråkar ett hypotetiskt prov. Här ska en bedömning göras dels av hur påskyndat händelseförloppet blivit, dels av sättet för orsakandet. Detta sker genom en jämförelse mellan ett hypotetiskt och verkligt händelseförlopp där eventuella skillnader i tid, rum och sätt studeras. Det hypotetiska provet, som utgår från verkligheten och urskiljer hur händelseförloppet hade varit utan den tilltalades handling. Svaret visar om handlingen har haft tillräcklig betydelse för effekten.³⁰ Strahl tar dock avstånd från betingelseteorin och menar att den slår slint. Två personer som båda skjuter en person kan anses ha orsakat döden trots att deras enskilda handlingar inte är nödvändig betingelse. Orsakandet ska därför uppfattas som att båda gärningsmännen inte ska kunna bygga sitt personliga försvar på att effekten hade inträffat oavsett deras inblandning.³¹

Strahl talar vidare om konkurrerande orsaker. Orsakrequisitet kan inte anses uppfyllt för båda personerna om olikheten är för betydelselös för att orsakandet ska tillmätas de båda. Betydelsen avgörs av huruvida handlingarna och dess verkningar var tidsmässigt nära och svåra att skilja åt.³²

---

²⁷ Jareborg (1995) s. 97.

²⁸ Jfr. Jareborg (1995) s. 96 f.

²⁹ Strahl (1976) s. 57.

³⁰ Strahl (1976) s. 57 f.

³¹ Strahl (1976) s. 62 f.

³² Strahl (1976) s. 63.

Vidare tar Strahl upp exemplet då den avlidne på egen hand skadat sig själv exempelvis genom att inta gift och gärningsmannen handlar därefter. En viktig aspekt som Strahl framhåller är att en döende fortfarande kan dödas och det utesluter inte ansvar varken för den första eller andra gärningsmannen även om bevissvårigheter kan uppkomma.³³

En handling har inte tillräcklig avsevärd betydelse endast därför att det är en tillräcklig betingelse för effekten och att något i teorin är tillräckligt för att ensamt orsaka följden påverkar inte bedömningen. Det måste ske en bedömning av det konkreta fallet. En tillräcklig betingelse uppfyller kravet på tillräckligt avsevärd betydelse om effekten inte hade uppkommit utan gärningsmannens handlande eller inträffat avsevärt senare.³⁴

Ett handlande som innebär ett försenande av effekten kan uppfylla orsaksrekvisitet eftersom en bedömning ska ske av det som faktiskt har hänt. Skillnaden mellan ett hypotetiskt händelseförlopp och ett faktiskt får inte vara alltför stor om ansvar ska kunna utkrävas.³⁵

Det kommer i de allra flesta realistiska fall finnas andra möjliga orsaker till följden men det är den tilltalades gärning som är föremål för bedömning. Orsaksrekvisitet kan därför vara uppfyllt trots att en annan händelse har varit mer verksam för följden än handlingen som är föremål för bedömning.³⁶ Jämförelse ska med andra ord inte göras mellan olika orsaker för att avgöra vilken döden kan tillskrivas med tillräcklig säkerhet. Om orsaksrekvisitet är uppfyllt kan det inte försvinna med anledning av senare händelser.³⁷

Bedömningen av om ett handlande har uppfyllt orsaksrekvisitet ska avse det tillståndet då handlingen företogs. Det är irrelevant om offret var försvagat av exempelvis tidigare misshandel eller sjukdom. Prövningen syftar inte till att

---

³³ Strahl (1976) s. 57.

³⁴ Strahl (1976) s. 64.

³⁵ Strahl (1976) s. 58.

³⁶ Strahl (1976) s. 58f.

³⁷ Strahl (1976) s. 60.

pröva föregående orsaker oberoende av hur de har uppkommit, utan om den tilltalades handling orsakat döden.³⁸

2.3 Gärningsculpa

Gärningsculpa handlar om orsakssambandets relevans. Läran innehåller principer som begränsar det straffrättsliga ansvaret. För att en handling ska vara straffbar görs en gärningsculpaprövning i två steg. Gärningsmannen ska dels ha tagit ett otillåtet risktagande genom sitt kontrollerade handlande, dels ska det otillåtna risktagandet vara relevant för följdens uppkomst. Inom gärningsculpa finns det således krav på att orsakandet resulterar i ett riskförverkligande av det otillåtna risktagandet, det vill säga orsakandet ska vara förutsebart för en person i gärningsmannens ställe.³⁹

Bedömningen av relevansen görs utifrån kontext och hur åklagaren beskriver gärningen. Syftet är att avgöra huruvida den orsakade följderna innebar ett riskförverkligande av det kontrollerade handlandet.⁴⁰ Det handlar om hur plausibla följderna är av ett handlande och om följderna de facto har inträffat.⁴¹ Jareborg menar att denna bedömning är utpräglat normativ och att ”de hör till de svåraste inom juridiken”.⁴² Vidare avgränsar allmänna regler bort de handlingar som utgör ett tillåtet risktagande.⁴³

2.4 Beviskravet i brottmål

2.4.1 Praxis

Beviskravet i brottmål är som huvudregel att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har begått den av åklagaren beskrivna gärningen.⁴⁴

---

³⁸ Strahl (1976) s. 59.

³⁹ Asp, mfl. (2013) s. 165.

⁴⁰ Asp, mfl. (2013) s. 165.

⁴¹ Asp, mfl. (2013) s. 172.

⁴² Jareborg (1995) s. 31.

⁴³ Jareborg (1995) s. 99.

⁴⁴ NJA 1980 s. 725.

Åklagaren ska presentera utredning som uppnår till beviskravet vilket följer av åklagarens bevisbörda.⁴⁵

Detta betyder att utredningen ska vara fullständig i den meningen att andra förklaringar till händelseförloppet ska kunna uteslutas av domstolen. Vidtagandet av ytterligare utredning ska inte förändra detta.⁴⁶ Domstolen ska alltid överväga alternativa förklaringar och detta görs inom ramen för den utredningen som åklagaren presenterar samt vad som i övrigt anses värt att ta hänsyn till. Detta är beviskravets andra sida förutom formuleringen ”bortom rimligt tvivel”. Således menar HD att ”alla någorlunda rimliga alternativa förklaringar måste uteslutas för att domen ska bli fällande”.⁴⁷ En potentiell alternativ förklaring måste bedömas som praktiskt möjlig i det aktuella fallet och dess betydelse beror på den i målet övriga utredningens styrka.⁴⁸

2.4.2 Doktrin

2.4.2.1 Beviskravets två delar

Fokuset i formuleringen ”utom rimligt tvivel” ligger på felmarginalen och brukar uppgå till runt 98 %.⁴⁹ Beviskravet ställt utom rimligt tvivel i brottmål innebär att två delar ska vara uppfyllda.

Det första kravet handlar om att den för domstolen presenterade bevisningen vid huvudförhandlingen ska ge tillräckligt stöd åt gärningsbeskrivningen. Det andra kravet tar sikte på att åklagarens presenterade utredning ska vara tillräcklig. Dahlman har formulerat kraven som tillräckligt stöd och tillräcklig utredning.⁵⁰ Med anledning av avgränsningarna som gjorts, befinner sig fokus på tillräcklig utredning.

2.4.2.2 Tillräcklig utredning

---

⁴⁵ NJA 2023 s. 29 (I) p. 12 och (II) p. 13.

⁴⁶ NJA 2023 s. 29 (I) p. 13 och (II) p. 14.

⁴⁷ NJA 2023 s. 29 (I) p. 14 och (II) p. 15.

⁴⁸ NJA 2023 s. 29 (I) p. 14 och (II) p. 15.

⁴⁹ Diesen (2015) s. 147 f.

⁵⁰ Dahlman (2018) s. 134.

Inom bevisteorin brukar det talas om två olika tolkningar för hur tillräcklig utredning ska förstås. Å ena sidan talas det om bevisningens fullständighet och å andra sidan om bevisningens robusthet. Fullständighet riktar sig mot mängden föreliggande bevisning i utredningen i relation till all möjlig relevant information. Det kan till exempel handla om rutinmässiga listor på undersökningar som ska göras i utredningar och dessa måste göras för att uppfylla kraven på fullständighet.⁵¹ Termen robusthet presenterades av Per Olof Ekelöf och menar att bevisningen är robust om ”det inte finns någon ytterligare bevisning som kan påverka bevisvärdet”.⁵²

Hur formuleringen tillräcklig utredning ska förstås är inte helt klart. Ett typexempel då distinktionen mellan synsätten är särskilt viktig att beakta är då bevisningen ger mycket starkt stöd för gärningsbeskrivningen. Polisen har dock missat att göra en specifik undersökning men resultatet av undersökningen hade inte påverkat bevisläget.⁵³ Om kravet på fullständighet tillämpas avgör domstolen utredningens tillräcklighet innan värderingen av tillräckligt stöd. Om kravet på robusthet tillämpas görs bedömningen i samband med domstolens värdering av tillräckligt stöd.⁵⁴

För att bevisläget ska konstateras vara robust kan en cost-benefit analys göras. En avvägning görs då mellan det förväntade värdet av att ytterligare utreda fallet jämfört med kostnaden som är förenad med utredningen. Den förväntade nyttan är att undvika felaktiga domar som resulterar i resning och höga kostnader för staten. Värdet av att vidta ytterligare utredning beror på hur starkt stöd som bevisningen ger för bevistemat.⁵⁵

Diesen förespråkar varken det ena eller det andra tolkningssättet utan han betraktar istället kravet på tillräcklig utredning som en kombination. Initialt ska kvantiteten prövas där utredningsmängden alltid ska uppnå en lägsta nivå för mängden bevisning som behövs. Det kallas för utredningsstandard och nivån varierar beroende på målets beskaffenhet och rimliga alternativa hypoteser.

---

⁵¹ Dahlman (2018) s. 152 f.

⁵² Ekelöf (1988) s. 13.

⁵³ Dahlman (2018) s. 153.

⁵⁴ Dahlman (2018) s. 152 f.

⁵⁵ Dahlman (2018) s. 155.

Den brister om det vid huvudförhandlingen visar sig att det saknas relevant processmaterial. Det andra steget är av kvalitativ karaktär och kan bedömas först när tillräckligt många variabler kan konstateras föreligga. Detta sker i samband med domstolsprövningen och utredningen som åklagaren presenterar ska vara robust.⁵⁶

---

⁵⁶ Diesen (2015) s. 180 f.

3 Diskussion

3.1 Utveckling av domskälen i mål B 3014-23 ”Dödsorsaken”

3.1.1 Bidragande orsak

Den första huvudpunkten som HD slår fast i ”Dödsorsaken” handlar om att den tilltalades gärning ska ha ”utgjort en bidragande orsak till följderna”. Formuleringen påminner om Strahls uttryck att gärningsmannens handlande ska vara av tillräckligt avsevärd betydelse. I det hypotetiska provet som han förespråkar ska en mätning göras avseende tid eller rum och handlingssättet för att jämföra effekten i de olika händelseförloppen.

När HD gör detta prov i ”Dödsorsaken” visas det att misshandeln har haft betydelse eftersom de traumatiska hjärnskadorna är en tillräcklig betingelse för döden och det har anknytning till det verkliga händelseförloppet. Både Jareborg och Strahl motsätter sig betingelse teorin. Därför krävs det inte att det hypotetiska provet visar att följderna inte hade inträffat utan den tilltalades handling. Frågan är om det finns betydelse för kausallinjen. Bedömningen i jämförelsen av händelseförloppen avser huruvida den tilltalades handling har avsevärt påskyndat händelseförloppet eller förändrat karaktären av följdernas inträde.

Svaret som HD får efter det hypotetiska provet är att även om tillräcklig bevisning för att den synnerligen grova misshandeln påskyndat händelseförloppet inte finns, framstår det som helt osannolikt att karaktären och tidpunkten hade varit densamma utan gärningen. Rätten konstaterar därefter att ME:s misshandel i vart fall har varit en bidragande orsak till följderna. HD menar i fallet att det föreligger orsakssamband och att det är tillräckligt betydelsefullt för följderna. Fokus befinner sig på den tilltalade, inte konkurrerande dödsorsaker. Strahls invändning om att en döende fortfarande kan dödas får genomslag i HD.

Om HD i stället hade kommit fram till att läkemedelsförgiftningen var en tillräcklig betingelse för följderna och mer verksam än misshandeln för följderna bör domstolen vara försiktig. Initialt ska det sägas att om döden hade inträffat ändå eller avsevärt senare är gärningen inte en bidragande orsak.

Däremot kan samma följd fortfarande inträffa även om den konkreta situationen är olik. Trots att det hypotetiska provet visar att följderna inträffade vid samma tillfälle är händelseförloppen och handlingssätt olika. Det kan visa på en betydelse för den tilltalades gärning i det konkreta fallet, om olikheten inte är betydelselös. Orsakandet ska därför uppfattas som att gärningsmannen inte ska kunna bygga sitt personliga försvar på att effekten hade inträffat oavsett deras inblandning. Detta trots att en annan händelse kan anses ha varit mer verksam än den tilltalades gärning utesluter inte detta att handlingen uppfyllt orsaksrekvisitet. Återigen, det är en prövning som ska göras av den tilltalades handling vid tidpunkten i fråga och givet förutsättningarna i det konkreta fallet. Hovrätten menade å sin sida att det inte är ställt utom rimligt tvivel att ME orsakat döden eftersom en annan möjlig och konkurrerande orsak fanns. Den sökte inte efter den bidragande orsaken.

Jareborg förespråkar inte hypotetiskt prov men menar samtidigt att sådant kan ha viss betydelse för en klarlagd orsakskedja. Vidare talar Jareborg om att det finns möjlighet till kumulation av orsaker. På så sätt kan två personer samtidigt ha orsakat en följd eftersom det inte finns hinder mot att båda personerna hålls ansvariga, även om de var för sig är otillräckliga. Detsamma bör kunna sägas om ena faktorn kan hänföras till den tilltalade och offret själv, vilket HD konstaterar. Det sker en kumulation av faktorerna läkemedelsförgiftning och misshandeln och trots att det finns två möjliga faktorer kan ansvar utkrävas av gärningsmannen ME. Offret JB kan följaktligen inte utkrävas straffrättsligt ansvar för sin konsumtion av läkemedel och alkohol.

3.1.2 Enda orsak eller huvudorsak

HD konstaterar att det inte krävs att den tilltalades handling utgör enda orsaken eller huvudorsaken till följderna eftersom det sällan föreligger situationer där endast en orsak finns. Den hävdade bidragande orsaken behöver inte vara

orsaken med störst betydelse för en fällande dom. Jareborg riktar ingen direkt kritik mot ekvivalensteorin varför den tillämpas i sin helhet. Denna teori säger att alla betingelser kan vara orsaker och det krävs inte att det är huvudorsaken för effekten. Tolkningen som görs är att detta även inkluderar att något inte behöver vara enda orsaken till följden för att vara en betingelse. Även Strahl fastställer att orsaksrekvisitet fortfarande kan vara uppfyllt trots att en annan händelse har varit mer verksam för följden än den handlingen som är föremål för bedömning.

En jämförelse och bedömning ska med andra ord inte göras mellan orsaker för att därigenom avgöra vilken döden kan tillskrivas med tillräcklig säkerhet som huvudorsak eller enda orsak. Det är felet som hovrätten gjorde.

Den sista aspekten som HD ansåg var viktig att ta med var en negativ definition av vad en bidragande orsak är. Det föreligger ingen bidragande orsak om något annat är den enda orsaken till följden och initialt är detta logiskt. Något kan inte betraktas som en bidragande orsak om det endast finns en annan enskild orsak till följden. Vid ett hypotetiskt prov finns ingen skillnad i effekten eftersom samma sak hade hänt utan den tilltalades gärning och då uppfylls inte kravet på tillräcklig betydelse. Det framgår inte om HD menar att "något annat" även kan inkludera flera orsaker. Vad Strahl dock uttrycker är att det är en självklarhet att effekten måste ha haft andra orsaker. Det är endast skolboksexempel som endast har en orsak. Övriga orsaker lär dock sannolikt uteslutas som irrelevanta ur ett straffrättsligt hänseende genom teorin om gärningsculpa.

3.1.3 Beaktansvärt slag

Eftersom HD menar att det krävs ett relativt okvalificerat orsakssamband, får detta som följd att ett större antal handlingar kan uppfylla orsaksrekvisitet. Därmed fastställer HD att orsakssambandet exkluderar alltför avlägsna åtgärder i förhållande till följden. Gärningsmannens handlande måste exempelvis vara av beaktansvärt slag i förhållande till straffbestämmelsen vilket tyder på att kausaliteten ska vara relevant. Tolkningen som görs är att HD inspireras av teorin om gärningsculpa.

Jareborg menar att en gärningsculpaprovning ska göras av om gärningsmannens handling utgör ett otillåtet risktagande och om orsakandet innebär ett riskförverkligande. Eftersom rätten inte tog ställning till detta mer konkret, kan teorin om gärningsculpa bistå med viss vägledning.

ME:s handlande ansågs vara relevant men det enda som sägs är att ME har bidragit till följden. Gärningsculpa handlar om kausalitetens relevans och därför kan en gärningsculpaprovning i två steg göras. Eftersom bedömningen avseende otillåtet risktagande inte var föremål för HD:s provning, befinner sig fokus på orsakandets relevans.

För att gärningen ska vara relevant ska orsakandet vara förutsebart i situationen samt att något skäl mot att vidta det otillåtna risktagandet har förverkligats. När ME väljer att misshandla JB på ett synnerligen grovt sätt med traumatiska hjärnskador som resultat, är det förutsebart för någon i gärningsmannens position att döden kan inträffa. Ett av de plausibla händelseförloppen, i vilket döden återfinns, har inträffat. Gärningen är relevant och av beaktansvärt slag.

Gärningsculpa och HD:s formulering beaktansvärt slag påminner om varandra. De utesluter ”alltför avlägsna åtgärder i förhållande till följden” eller de ”begränsar vilka typer av orsakanden som är straffrättsligt relevanta”. Syftet bakom båda formuleringarna är att begränsa antalet orsakande personer och relevanta kausallinjer. En gemensam utgångspunkt är alltid i det som faktiskt har hänt sett till den tilltalades gärning.

Det står dock klart att HD inte visar hur denna bedömning ska göras. Jareborg menar att denna bedömning är utpräglat normativ och att ”de hör till de svåraste inom juridiken”. Det är all vägledning som finns om hur hans tanke kring hur bedömningen ska göras. Vad betyder det att bedömningen är utpräglat normativ? Vad betyder det att det som skiljer otillåtet risktagande från ett tillåtet är allmänna regler? Eftersom dessa frågor varken besvaras i HD:s dom eller av Jareborg, bör viss försiktighet och noggrannhet beaktas om gärningsculpa ska användas för att besvara frågan om beaktansvärt slag. Sannolikt är det ett common sense-baserade resonemang som domstolen förväntas göra.

Bedömningen ska avse vad som är rimligt och förnuftigt. Hur detta i detalj ska göras kan inte besvaras med säkerhet och bara det hade behövt en utredande text.

3.1.4 Tillämpning i typsituationer

Slutsatsen kring vad HD faktiskt menar med sin vägledande dom för hur orsaksbegreppet i straffrätten ska förstås kan sammanfattas genom att knyta an till de typsituationer som återfinns i *Kriminalrättens grunder*. Där beskrivs det att situationerna kan lösas men inte hur. Därför ska rättsfallet med tillhörande teorier appliceras.

- A utför gärning och faktor B inträder. A och B är var för sig är tillräckliga för att orsaka följden. Kausalitet mellan A:s handling och följd föreligger.

A:s handlande i det konkreta fallet utgör en bidragande orsak till följden. Den är av tillräcklig avsevärd betydelse för följden. Det krävs inte att döden skulle utebli utan A:s gärning. B är inte den enda orsaken till följden. Det spelar ingen roll om B är huvudorsaken eller mest verksam. Ett hypotetiskt prov visar en tillräcklig betingelse med anknytning till verkligheten. Handlandet är av beaktansvärt slag och relevant för följden.

- A utför gärning och faktor B inträder. A och B var för sig är otillräckliga för följden. Kausalitet mellan A:s handling och följd föreligger trots att A:s gärning är beroende av faktor B.

Det handlar om samverkande orsaker. A:s gärning har i vart fall varit en bidragande orsak och betydelsefull för följden. Det krävs inte att A har varit enda orsaken eller huvudorsaken. Det krävs konstaterande att följden faktiskt har inträffat där A bidragit. Båda gärningarna kumuleras. Det är av beaktansvärt slag och relevant.

- A utför en gärning som i ett senare skede kommer orsaka följden. Faktor B inträder och orsakar följden i stället för A:s handlande.

Följden hade dock inträtt oberoende av B men senare. Kausalitet föreligger om relevanskravet är uppfyllt.

1. A:s handlande är kausalt i relation till följderna.
2. A:s handlande är inte kausalt i förhållande till följderna.

1. Ett hypotetiskt prov visar att gärningen är en bidragande orsak och kan kumuleras med B. Avvägning ska göras mot bakgrund av gärningsculpa och beaktansvärt slag. A:s handling är kausal om handlingen utgör ett otillåtet risktagande och följderna innebär ett förverkligande av risken med anknytning till vad som faktiskt har hänt. Det beror på hur farligt våldet varit och förutsebarheten för gärningsmannen. Fokus snarare på A:s handlingens rimlighet än vad som händer senare.

2. Ej orsakssamband mellan A:s gärning och följderna. Försöksansvar kan endast aktualiseras eftersom det inte finns tillräcklig betydelse och handlingen ej bidragit till följderna. Något annat är enda orsaken.

- A utför en gärning som leder till en effekt vilken hade inträffat vid ett senare skede utan A:s handlande. A anses ha orsakat följderna.

Utgångspunkt i vad som faktiskt har hänt. Är gärningen tillräckligt betydelsefull och en bidragande orsak? Hypotetiskt prov visar att effekten har påskyndats. Bedömning av hur betydligt påskyndandet är. Är det obetydligt finns troligen inget orsakssamband. Dödadens personen omedelbart har dock A bidragit till följderna. Är handlingen av beaktansvärt slag och relevant enligt en gärningsculpa-bedömning?

- A agerar på ett sätt som endast under vissa förutsättningar leder till följderna. A anses ha orsakat följderna trots förutsättningarnas nödvändighet.

Fråga om tillräcklig betydelse och bidragande orsak. Det hypotetiska provet avser endast A:s handlande, inte andra förutsättningar. Titta på A:s handlande

i det konkreta fallet och bedöm om det har varit en tillräcklig betingelse för följden. Utgångspunkten är tillståndet då gärningen utfördes.

3.2 Domens konsekvenser för utredningen

3.2.1 Åklagarens dilemma

Det är åklagaren som ska bevisa att det är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har uppfyllt orsaksrekvisitet. I och med ”Dödsorsaken” kan det konstateras att detta rekvisit är betydligt mer okvalificerat än vad det tidigare antogs vara i underrätterna. Svårigheten ligger inte i bevisningen kring följden eller vad den tilltalade faktiskt har gjort utan snarare kring utredningen av orsakssambandet. Det är åklagaren som har utredningsbördan. Det har tidigare konstaterats att det råder en diskussion i doktrinen gällande hur kravet på tillräcklig utredning ska förstås. Å ena sidan ett fullständighetskrav och å andra sidan ett robusthetskrav.

3.2.2 Utredningens robusthet

Om tillräcklig utredning formuleras som ett robusthetskrav betyder det att åklagarens bevisläge inte ska förändras om ytterligare utredning hade vidtagits. Åklagarens utredning kring att den tilltalades handlande har utgjort en bidragande orsak av beaktansvärt slag ska inte förändras. För att den tilltalades agerande inte ska betraktas som en bidragande orsak krävs det att något annat är den enda faktorn till följden. I praktiken riskerar det att inte vara möjligt att hitta denna. Kravet på robusthet riskerar att urholkas eftersom det vid dess tillämpning kommer finnas få situationer då ytterligare utredning ger ett annat utfall av orsakssambandet. Eftersom orsaksrekvisitet är okvalificerat och enkelt att uppfylla är det svårt att finna en enda orsak till följden. Det är troligen detsamma även om HD:s krav ska förstås som att övriga inspelade faktorer var tillräckliga utan den tilltalades gärning.

Det kommer krävas mycket för att domstolen ska finna att någon ytterligare åtgärd resulterar i att bevisläget hade kunnat förändras, varför robustheten är enkel att uppnå men svår att rubba gällande orsaksrekvisitet. Vidare krävs det

mycket utredning kring ett hypotetiskt händelseförlopp vilket ökar risken att förlora kopplingen till verkligheten. Därtill är det inte rimligt i relation till en cost-benefit analys.

Som redan har konstaterats skulle det krävas omfattande utredning och mycket tid för att eventuellt finna något som kan ändra bevisläget kring orsakssambandet. Kostnaden överskrider det som kan anses vara vinning i alla fall, förutom då det är fråga om att finna den ”enda orsaken”. Under dessa förhållanden elimineras den bidragande orsaken enligt HD i ”Dödsorsaken”. Om prognosen visar att denna kan finnas, betyder det att en oskyldig kan frias och troligen är detta mer värt än den omfattande utredning som behöver göras. I annat fall är utredningen onödig. Det tycks dock vara svårt för domstolen att avgöra detta baserat på materialet som presenteras vid huvudförhandlingen.

3.2.3 Utredningens fullständighet

Om kravet på tillräcklig utredning tolkas som ett fullständighetskrav, handlar det istället om hur mängden utredning i fallet förhåller sig till all möjlig information. Detta betyder att vissa undersökningar och rutiner måste genomföras oberoende av bevisläget för att uppfylla kravet på fullständighet.

Diesen menar att utredningen ska uppfylla en utredningsstandard vilket även kan appliceras på orsaksrekvisitet specifikt. Detta görs genom att vidta alla rimliga åtgärder, undersökningar och prövningar. Eftersom det är fråga om allvarliga brott, exempelvis mord, ska även målets beskaffenhet beaktas vilket höjer utredningsstandarderna för orsaksrekvisitet. Faktumet att det endast handlar om bidragande orsak av beaktansvärt slag sänker dock utredningsstandarderna eftersom det inte finns många potentiellt andra rimliga förklaringar. Den enda potentiella alternativt rimliga förklaringen är om det finns en ”enda orsak” till följden.

Följden av denna tolkning är att även om det står klart att den misstänkte på ett beaktansvärt sätt har bidragit till följden bör kravet förstås som att åklagaren ändå måste vidta ytterligare utredningsåtgärder för att kunna bocka av de

åtgärder som ännu inte har genomförts. Detta är både kostnads- och tidsineffektivt, i synnerhet eftersom robustheten sannolikt inte kommer att ändras.

För att konkretisera konsekvenserna av det nu omformulerade orsaksrekvisitet vidare kan exemplet som presenterats under teoretisk bakgrund appliceras. Anta ett fall där den tilltalade står åtalad för mord. Bevisningen kring orsaks sambandet talar starkt för att den tilltalade har bidragit till följden. Polisen har missat att göra den obligatoriska, specifika och centrala undersökningen. Resultatet av denna undersökning hade dock inte påverkat bevisläget kring orsakssambandet. Eftersom undersökningen de facto inte har gjorts kan utredningen inte konstateras vara fullständig. Däremot är den robust med anledning av att undersökningen inte hade visat att något annat var den enda orsaken eller att den tilltalade inte hade bidragit till följden, trots att åtgärden må vara en central del av polisarbetet. Dessutom kan detta endast kännas till först i efterhand, då domstolen bedömer om hela beviskravet är uppfyllt, inklusive tillräckligt stöd för gärningsbeskrivningen.

3.2.4 Diesens bevisprövningsmodell

Ett tredje alternativ är att blanda kraven på fullständighet och robusthet. Diesen förespråkar denna bevisprövningsmodell i två steg. Steg ett handlar om kvantiteten, det vill säga fullständigheten medan steg två handlar om kvaliteten, med andra ord robustheten. Det är fullständigheten som prövas först och robustheten bedöms först när kvantiteten visar sig tillräcklig. När utredningsstandarderna har fastställts och det kan konstateras att alla relevanta åtgärder har vidtagits för att göra utredningen fullständig menar Diesen att robusthetskravet kan utvärderas. Om detta inte är fallet uppfyller inte åklagarens utredning beviskravet ställt utom rimligt tvivel. Kvaliteten av utredningen utgörs av en prövning av robustheten och är steg två i modellen.

Slutsatsen som kan dras utifrån dessa tre olika synvinklar och deras hanterande av kraven på orsakssamband är att domen ”Dödsorsaken” påverkar dem olika mycket. Om utredningskravet formuleras som ett robusthetskrav är kravet på tillräcklig utredning uppfyllt och ett steg mot att vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har orsakat följden endast om ytterligare utredning inte

visar att något annat är enda orsaken till följden eller eliminerar den bidragande orsaken. HD:s formuleringar i praxis att ytterligare utredning inte ska förändra bevisläget påminner om robusthetskravet. Om utredningskravet formuleras som ett fullständighetskrav är kravet på tillräcklig utredning uppfyllt och ett steg mot att vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har orsakat följden endast om alla nödvändiga, rutinmässiga och relevanta undersökningar har vidtagits. Detta tycks vara detsamma som tidigare. Det tredje alternativet, som kombinerar båda dessa perspektiv, menar att utredningen inte är tillräcklig om det initialt inte kan konstateras vara fullständig och därefter inte heller robust. För tillfället är det oklart hur tillräcklig utredning ska förstås och det krävs att HD eller lagstiftaren tar ställning till detta.

4 Slutsats

HD:s dom ”Dödsorsaken” aspirerar på att vara en vägledande dom men vad som sägs är haltande. Formuleringarna ”bidragande orsak” och ”beaktansvärt slag” är korta och oklara. Genom komplettering av den doktrin som HD hänvisar till blir domens innehåll tydligare. Dessutom verkar domen uttrycka att synen på orsakssamband alltid har varit så okvalificerad genom att det hänvisas till grundläggande juridisk litteratur och framstående teoretiker inom straffrätten. Denna tolkning har dock inte gjorts i underrätterna vilket visar varför HD beviljade prövningstillstånd.

Kritik som kan riktas mot HD är att formuleringarna ”bidragande orsak” och ”beaktansvärt slag” visserligen konstaterar vad som krävs i fråga om orsakssamband och dess relevans, men det uttrycks inte vad som faktiskt menas eller hur bedömningarna ska göras. Förhoppningen är att redogörelsen ovan ska bidra till detta. Riksåklagaren efterfrågade i sitt överklagande en bedömningsmodell, men en sådan levererades inte. I stället är det en bevisfråga för enskilda domstolar som med hjälp av fyra ord ska avgöra om orsakssamband föreligger för några av de grövre brotten i svensk lagstiftning

Frågan som då uppstår är om det verkligen råder samma höga beviskrav för orsakssamband som för brottmål i övrigt. Även om beviskravet i teorin tycks vara detsamma, visar de specifikt framförda kraven i ”Dödsorsaken” att så sannolikt inte är fallet. Att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att något bidragit till orsaken är samma sak som att i praktiken tillåta ett väsentligt högre tvivel. De 98 % som det talas om, är kanske inte helt rättvisande, i alla fall inte sett utifrån utredningskravet. Fler fällande domar är troligen att vänta.

Källförteckning

KÄLLOR

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725.

NJA 2012 s. 597.

NJA 2020 s. 397 ”RC24”.

NJA 2021 s. 1197 ”En amerikansk bulldogg”.

NJA 2023 s. 29 ”Mordet vid busshållplatsen” (I).

NJA 2023 s. 29 ”Årsta torg” (II).

Högsta domstolens dom den 16 januari 2024 i mål B 3014-23 (”Dödsorsaken”).

Övrigt

Riksåklagaren, *Överklagande av en hovrättsdom - mord*, Åklagarmyndigheten, Stockholm, 2023-04-26.

LITTERATUR

Asp, Petter, Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*. 2 omarb. uppl., Uppsala: Iustus.

Dahlman, Christian (2018), *Beviskraft: metod för bevisvärdering i brottmål*. 1 uppl., Stockholm: Norstedts juridik.

Diesen, Christian (2015), *Bevis 10 Bevisprövning i brottmål*. 2 uppl., Stockholm: Norstedts juridik.

Ekelöf, Per Olof (1988), 'Bevisvärde'. *Filosofisk tidskrift* 1988/3: s. 1-19.
<https://www.filosofisktidskrift.se/fulltext/1988-3/pdf/FT_1988-3_01-19_per_olof_ekelof.pdf> (besökt 2024-04-15).

Jareborg, Nils (1995), *Straffrättens gärningslära*. 1. uppl., Stockholm: Fritze.

Jareborg, Nils (2004), 'Rättsdogmatiken som vetenskap'. *Svensk juristtidning* 2004: s. 1-9.
<<https://svjt.se/svjt/2004/1?search=r%C3%A4ttsdogmatik%20som%20vetenskap>> (besökt 2024-04-25).

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod' i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.). *Juridisk metodlära*. 2 uppl., s. 21-46, Lund: Studentlitteratur.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*. 5 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Strahl, Ivar (1976), *Allmän straffrätt i vad angår brotten*. Stockholm: Norstedt.